

El tractament de la diversitat a l'ESO se'ns fa difícil perquè partim d'uns plantejaments equivocats. Hi ha unes idees bàsiques instal·lades en la mentalitat dels docents que si bé són coherents i pràctiques per a un ensenyament post-obligatori resulten inadequades i limitadores en l'ensenyament obligatori.

En general es creu a la secundària que "educar" equival a "instruir", és a dir a donar instruccions sobre com fer les coses, fer-ho fer i mirar si s'ha après. Aquest model sintetitza l'ensenyament en "explicar temes, posar exercicis i corregir proves."

És un dels legats de l'ensenyament post-obligatori que suposa que tots els alumnes sotmesos a les mateixes explicacions i als mateixos exercicis han de donar les mateixes respostes en els exàmens.

és un model industrial caduc, generat històricament en els anys de la implantació de l'escolaritat obligatòria i basat en les concepcions conductistes de l'aprenentatge. L'explicació de l'èxit en la implantació d'aquest model és que en una època en que calia "instruir" molta gent en habilitats rutinàries concretes (pensem en la necessitat de ma d'obra per a les indústries que es van mecanitzar de forma massiva i ràpida als anys 30, en l'ensinistrament militar que van exigir les guerres mundials on es van generar i desenvolupar molts enginys mecànics i tecnològics, en la importància que van adquirir la "instrucció intel·lectual", és a dir llegir, escriure i comptar,...), doncs bé, per a ensenyar a una població habilitats tècniques o intel·lectuals, el model de "donar lliçons, fer unes pràctiques i provar si se sap fer", és un bon model. Ara bé si el que volem no és instruir (donar instruccions), sinó educar, aquest model queda absolutament superat. Educar és desenvolupar facultats (intel·lectuals, físiques o ètiques) i això no es pot fer únicament donant instruccions. Cal que les persones s'impliquin en aquests processos i prenguin decisions sobre els seus aprenentatges. Han de ser còmplices dels seus professors, han de ser autònoms per decidir com aprendre i si argumentem que no en saben, concloure que cal ensenyar-los això primer. D'altra forma, només programem conductes sense donar l'autonomia necessària per a avaluar-les o usar-les amb responsabilitat.

La pregunta és com ha pogut sobreviure un sistema tan limitat d'ensenyament en un món tan canviant. La meua resposta és que ha sobreviscut perquè la institució educativa, com totes les institucions, és perpetua a si mateixa presentant-se com a únic model vàlid. L'Estat crea ciutadans que no conceben una altra forma d'organització política; la família crea persones que no imaginem una societat sense família; l'escola crea persones que no imaginem una societat sense escola. I qualsevol canvi o proposta alternativa al model clàssic és viscut com una amenaça. Tots nosaltres hem tingut pares i malgrat les idees que hàgim adquirit tenim el model patern profundament instal·lat en el nostre subconscient. Quan tenim fills, sense voler repetim les pautes bàsiques i profundes dels nostres pares. El mateix ens passa amb l'ensenyament. Tots hem anat a escoles on l'aprenentatge ha estat dirigit i controlat pels professors. Malgrat les noves concepcions d'ensenyament, quan fem de professors afloren els trets bàsics de la nostra escolarització. Entre ells, el fet que educar és fonamentalment intruir.

I no només "què és" educar, sinó també "com". Hi ha la creença de que existeix un únic model didàctic vàlid: el que ja ve implícit en la definició d'educació, en essència, les lliçons al gran grup i el treball sobre exercicis que proposa el professor. Resulta inquietant veure com malgrat aquest sistema fracassa sistemàticament en

grups heterogenis els professionals ens obsessionem en la seva aplicació. Com que no ens en sortim, diem que el que falla és la diversitat. Com si en un hospital davant l'aparició de noves malalties s'entestessin en aplicar els remeis de les malalties clàssiques amb l'argument que són les que dominen i coneixen. Com que els nous malalts no es curen, la solució seria culpabilitzar el pacient.

Com a conseqüència d'aquests premisses n'apareixen altres subsidiàries i coherents. Una de les més nefastes és que a l'ESO hi ha uns nivells mínims de coneixements i aprenentatges que tothom ha d'assolir. Aquest plantejament és típic i vàlid en l'ensenyament post-obligatori, però absurd en l'obligatori. No pots exigir de tothom el mateix rendiment.

En fi, la situació actual de l'ESO la veig d'aquesta manera: L'estat proposa una educació secundària obligatòria (per a tothom) i l'han de desenvolupar i aplicar professionals que tenen ideologia, criteri, didàctica i organització d'ensenyament post-obligatori.

Un ajuntament tenia una escola d'atletisme on un entrenador agafava als nois i noies amb més possibilitats i els ensenyava la tècnica de la competició. Amb el temps l'ajuntament va decidir que seria més rendible reconvertir l'escola d'atletisme d'elit en un servei de manteniment físic per a tota la població. Quan li van dir a l'entrenador, no li va agradar la idea, però com que era un home raonable va pensar: "és un servei municipal i l'ajuntament té el dret i l'obligació de fer l'oferta que creu més convenient pel poble. Per altra banda, jo que sóc un apassionat defensor de l'atletisme, penso que això no serà pas dolent per a l'atletisme. Amb un programa de manteniment obert, tothom tindrà contacte amb l'exercici físic, explorarà les seves possibilitats, si ho faig bé gaudiran de l'exercici i això crearà una atmosfera positiva envers l'esport. El nombre d'atletes d'elit és superior en els països on hi ha una bona educació física de base. Ara bé, a mi m'agrada ser entrenador d'elit i no sé què fer. Puc provar de fitxar per un altre equip o acceptar el repte de reconvertir-me. Ho provaré. El primer que necessito és mentalitzar-me. Si canvia la meva feina, he de canviar els meus objectius."

Els objectius: L'objectiu principal.

L'únic objectiu que és congruent amb els plantejaments de l'ensenyament obligatori és aquell que demana a tots els alumnes que aprenguin tant com poden a partir d'allò que saben. Això exclou uns nivells uniformats per a tots i obliga a buscar formes d'avaluació i control coherents amb aquest objectiu. Si l'objectiu és el progrés personal en les àrees de coneixement i en els tres àmbits que fixa la LOGSE (continguts i procediments, actituds i normes i valors), cal que desenvolupem tècniques que permetin la mesura d'aquest progrés. Indicadors que es puguin valorar en diferents moments del procés i comparar-los per tal d'avaluar si el canvi és significatiu.

En Job, que aquest i no altre era el nom de l'entrenador, va pensar que havia errat en la seva decisió. Quan va veure davant seu tota aquella gent tant diferent i amb tantes aptituds distintes, es va preguntar com podria satisfer totes les necessitats. Hi havia persones que assistien a les seves sessions pel plaer del moviment, altres per prescripció mèdica, altres per passar l'estona, altres perquè creien que no els faria

cap mal, ... en fi, tota mena de motivacions. Per un moment va recordar com entrenava els seus esportistes d'elit i no s'imaginava cridant a la senyora Aurèlia que aixequés més les cames, o a en Bernat que estava convalescent d'un accident que havia de saltar la tanca estirant la cama per damunt la cintura. En Job no era tonto. "Què és el que totes aquestes persones tenen en comú?", va pensar. "Què els puc oferir a tots?" Es va respondre que tots volien millorar o mantenir la seva forma física. Es va convèncer de que havia d'ajudar tothom a aconseguir el seu objectiu. "Es tracta de que treballeu el màxim i aconseguiu tant com pugueu, procurant sempre el benestar del vostre cos." Tots hi van estar d'acord.

El treball autònom i l'autoaprenentatge, principals objectius de valors i normes pel grup heterogeni:

Hi ha uns objectius que hem d'aconseguir i que estan previstos en gairebé totes les àrees, que fan referència a l'autonomia personal i a l'autoaprenentatge. Aquests objectius són essencials per a poder treballar la diversitat a l'aula.

La seva formulació general és que els alumnes han de saber els objectius concrets que se'ls proposa en cada sessió de treball, han de saber quines activitats poden fer per a aconseguir-los i han de saber si han aconseguit el que es proposen o no. (És a dir un alumne ha de saber cada sessió de treball "Què he d'aprendre avui", "Quines activitats he de fer per aprendre-ho" i "Com puc saber si ho he après".)

Aquestes tres coses, queden massa sovint en mans dels professors que consideren aquest monopoli com a responsabilitat professional i eina d'autoritat. Això, però en el cas dels grups heterogenis de l'ESO és un greu problema que impossibilita l'atenció a tots els alumnes. En efecte, si el professor ha de saber i indicar el que ha d'aprendre en cada moment un alumne, ha de fixar ell mateix els exercicis que convenen a cada alumne i a més ha de corregir individualment tot el que els alumnes produeixen, és fàcil endevinar que la tasca es presenta impossible. Només un "superman" podria fer tot això amb tots els alumnes. Com que no ho podem fer en cada cas, optem per fer-ho de forma col·lectiva, tal com faríem si tots els nostres alumnes tinguessin un nivell igual de coneixements, aptituds i valors. Tal com es pot fer, en definitiva, en l'ensenyament post-obligatori. Aplicar aquest model universitari o de batxillerat a l'ESO equival al fracàs, ja que cada alumne té el seu nivell i tot el dret a que se li respecti, sense necessitat de fer-lo fora del grup.

Per tal d'aconseguir aquest objectiu de l'autonomia en el treball i de l'autoaprenentatge, cal aplicar unes tècniques que ho facilitin. Les tècniques d'autonomia en el treball les comentaré al proper punt ja que és una habilitat general vàlida per a totes les activitats. La tècnica de l'autoaprenentatge l'explicaré quan parli de l'aprenentatge de continguts i procediments, al punt ...

En Job va pensar que el primer que havia d'ensenyar a tota aquella gent era a espavilar-se i a prendre les seves iniciatives. Es tracta de que cadascú conegui l'objectiu d'aquelles sessions de manteniment i en funció d'això faci l'activitat que ell proposa però adaptada a les seves necessitats. En Xavier volia ser esportista d'elit, la senyora Aurèlia volia no quedar cada cop més encarcerada, en Pau refer-se de

l'accident, etc... "Avui treballarem la resistència. Ho farem practicant la carrera." Va donar les instruccions elementals de com cal i no cal aplicar les forces, de com ens hem d'escoltar el cos, del que hem de fer si notem que ens ofeguem, etc... Després, cadascú va córrer buscant el màxim benefici pel seu cos d'aquell exercici. Hi havia gent caminant, gent corrent lleugerament i a intervals, gent que no va parar de córrer, ... En Job va tenir temps per mirar el que feien tots i anava corregint o suggerint variacions als que creia que podien millorar. Ser entrenador d'elit li va ser de gran ajut. En acabar la sessió va ajudar-los a fer una avaluació del que havien fet. S'havien excedit en l'esforç? S'havien deixat anar? Notaven que el seu cos acceptava aquest tipus d'activitat? Va informar, però després d'acabar que el proper dia treballarien la resistència. Li va sorprendre, no pas del tot, que malgrat no els escridassava com quan era entrenador d'atletisme, tots s'havien esforçat tant com havien pogut. Allò anava bé. Ben mirat qui no se sent estimulat a treballar-se si capta que és pel seu propi bé i se li respecten les decisions que pren?

Tècniques d'autonomia personal:

Si uns alumnes no saben treballar sols durant mitja hora, no saben què fer quan tenen dubtes (excepte preguntar al professor), no saben com actuar quan tenen dies dolents o són provocats, difícilment podrem ensenyar res. Sovint ens passa que no hem treballat aquestes habilitats (malgrat figuren els objectius de totes les assignatures) i ens trobem ocupant gran part del temps renyant, avisant, dirigint, contestant nosaltres totes les preguntes de tota la classe, posant feina a tothom,... i això ens desborda és allò que tant sovint hem sentit: "No dono l'abast per atendre tothom". Comprensible. Ningú pot atendre 30 persones que volen treballar si parteix de la premissa que ho ha de manar i controlar tot ell. Si algú pot fer-ho, senyal que en aquella classe hi ha molt poca passió per aprendre. (30 persones amb ganes d'aprendre, generen multitud de preguntes. Si els ensenyem a respondre-les ells mateixos o a ajudar-se dels companys, les podem canalitzar totes. Si les hem de respondre totes nosaltres, bloquegem les seves demandes, els aborrim i els estem donant una imatge del coneixement com a patrimoni dels professors.)

Com podem treballar aquests hàbits d'autonomia previs:

Davant una proposta de treball, la que sigui, esperem que sorgeixin les dificultats i diem públicament com les podem resoldre:

Les preguntes que més sovint podem esperar són: "No entès que hem de fer". "No ho sé fer". "No tinc el material". "Ja estic". "En X em molesta". "Ho he fet bé?". "No entenc això".

Les respostes que més ajuden a l'autonomia són: "I com t'ho faràs ara?", "Coneixes algú que et pugui ajudar?". "Escriu-me algun exercici que podries fer d'aquest tema i que si sabries fer". "Escriu-me tres coses diferents que podries fer per solucionar aquest problema". "Pregunta-li a algú què faria si estigués en el teu cas". "Fes-me una proposta".

A partir d'aquestes preguntes es generen diàlegs que poden ser llargs i que cal no defugir. A mi em funciona traslladar-los al grup per implicar-los i fer extensiu

l'aprenentatge. "Un moment, nois, en Pau em diu que no ha entès el que heu de fer aquests 20 minuts. Algú li pot donar idees per ajudar-lo?" Podem fer un catàleg públic que ells assimilien per a altres situacions.

Hi ha unes altres interpel·lacions que formulen sense paraules. Per exemple alguns alumnes s'inhibeixen, gandulegen, molesten. En aquests casos hem d'actuar com si ens estiguessin dient: "No m'interessa això". "M'avorreixo". "Estic cansat", "Fes-me cas!", etc... Les respostes, han de ser les mateixes, però has de formular tu primer la pregunta com si fos ell. "Veig que fa deu minuts que hem començat a treballar i encara no has tret l'estoig. Què penses fer?". "és el tercer cop que et sent o cridar, com ho arreglaràs?"

Objectius específics. Objectius d'àrea.

Fins aquí tenim una formulació general de l'objectiu de l'ESO ("Aprendre el màxim possible a partir del que sap") i també uns requisits per tal d'afrontar aquest objectiu en un grup divers: Que els alumnes tinguin els hàbits i els valors del treball autònom i l'autoaprenentatge. Hem comentat com podem treballar el primer. Ara ens toca concretar més aquell aspecte que dèiem de que els alumnes han de saber el que han d'aprendre. Són els objectius d'àrea.

A l'hora de treballar a les classes, cal que tant els alumnes com el professor tinguin clars els objectius i els indicadors que els identifiquen com a superats.

Parlem primer dels objectius de "continguts i procediments"

Àrees instrumentals:

Penso que a les àrees instrumentals de l'ESO s'han de treballar els àmbits bàsics. En les àrees de llengua, per a mi aquests àmbits són "Llegir, escriure, parlar i escoltar". En la de matemàtiques són: "numeració, càlcul, àlgebra, geometria i lògica". Quasi tots aquests àmbits admeten desenvolupaments en diverses línies. Així per exemple, la lectura es podrà desenvolupar en la seva dimensió "lectura en veu alta", "comprensió lectora", etc... L'escriptura haurà de contemplar "cal·ligrafia", "ortografia", "sintaxi", "vocabulari", etc... Altres àmbits configuren un tot progressiu des dels aprenentatges més simples als més complexos, com per exemple, la numeració. Bé, aquesta explicació no té cap pretensió de rigorositat, sinó que només vol fer veure que cal treballar els aprenentatges en "línies progressives". La numeració, el càlcul, l'ortografia, la sintaxi, la lectura comprensiva, etc... son línies progressives d'aprenentatge que permeten als alumnes situar-se en un punt d'aquesta escala de coneixements. Un cop identificada la situació, tots els aprenentatges que queden per sota d'on ell està són coneixements adquirits i el que queden pel damunt són els que se li ofereixen com a possibilitat.

Per a mi una classe on es treballi la diversitat ha de donar a tots els alumnes la situació que tenen en aquestes escales progressives. Això es pot fer a partir de proves d'avaluació inicial i de fet, de forma més o menys sistematitzada, la majoria de professors ho fan. De cap altra manera s'entendria que diguem "aquest alumne

està molt fluix d'ortografia" o "aquest grup està endarrerit en matemàtiques". Aquestes informacions donen per descomptat que hi ha aquesta escala de coneixements progressius i d'alguna manera situen els alumnes en un escaló, definint el que saben i el que els falta per aprendre.

Els objectius de la classe, és a dir, allò que l'alumne ha d'aprendre en aquestes classes, ha d'estar ben clar per a tothom, sobretot per a l'alumne. Un exemple seria. Si dediquem unes sessions a l'ortografia (una "línia progressiva" de l'escriptura) i les fases o nivells d'aprenentatge els hem identificat com a: a) Dominar l'ortografia natural, b) dominar l'ortografia normativa i c) dominar l'ortografia arbitrària, no normativa, cada alumne ha de saber en quin estat està i quines són les coses que ha d'aprendre.

Àrees no instrumentals:

Per a mi en les àrees no instrumentals de l'ESO, que són les ciències naturals, les ciències socials, la tecnologia, l'educació física, els objectius de classe han de ser sempre "treballar el tema x". Amb això vull dir que l'objectiu no ha de ser un aprenentatge en concret, sinó el mateix fet de treballar. No hem de buscar el resultat, sinó el treball. Defenso aquesta postura per tres motius: primer perquè crec que és coherent amb l'objectiu general ja que permet a tothom aconseguir el seu nivell. Segon perquè crec que hi ha una correspondència gran entre treball no pressionat i gust per la matèria. Tercer, perquè crec que hi ha una identitat entre treball i aprenentatge. Si els alumnes treballen, aprendran. Un aprenentatge basat en el treball que no obliga a un producte permet gaudir els continguts. Massa sovint he vist com amb la pressió pels aprenentatges l'única cosa que hem aconseguit és el rebuig de la matèria. Sovint penso que de la manera com ens han ensenyat a estudiar hem creat un bloqueig envers els coneixements. No puc interpretar de cap altra manera l'escàs nivell de coneixements que tenim els professors en les àrees de les quals no som especialistes, malgrat que tots hem passat per un batxillerat rigorós.

Tècniques:

Ara que ja sabem el que hem d'aconseguir en una classe heterogènia (avenços en les línies progressives (escales de coneixements) de les matèries instrumentals i treball en les àrees no instrumentals), ens hem de plantejar el "com" fer-ho.

Bàsicament hi ha tres activitats didàctiques que els professors fem a les aules. a) Donar continguts nous. b) Proposar exercicis d'aplicació c) corregir i avaluar.

Veiem com podem fer-ho, quins són els recursos metodològics.